

Квітка Н.О.,
канд. пед. наук, старший науковий співробітник
відділу інклюзивного навчання
Інституту спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України, м. Київ, Україна,
kvitkanatalie@gmail.com

АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ПРОЦЕСІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Важливість запровадження інноваційних технологій в освіті не піддається сумнівам сьогодні. Особливо розуміння арт-терапії як важливого засобу корекції порушень у дітей із особливими освітніми потребами; упровадження елементів арт-терапії в заклади загальної середньої освіти буде доцільним для подолання труднощів у навчанні таких дітей; конкретні види арт-терапії, що можуть бути доступними і корисними для дітей залежно від їх психофізичних можливостей. В процесі інклюзивного навчання арт-терапія має зайняти належне місце. Адже впровадження нестандартних, творчих, немедичних засобів впливу на активізацію внутрішніх ресурсів організму дитини, створює більше шансів для її розвитку.

Сутність розуміння арт-терапії полягає в тому, що вона є методом психотерапії, що використовує різні види мистецтва з метою корекції порушень у дітей з особливими освітніми потребами. Використання елементів арт-терапії в процесі інклюзивного навчання на предметах не лише мистецького циклу, а й інших сприяє гармонійному розвитку дитини, її інтересів й потреб, поєднує діагностику і розвиток, гармонізує її внутрішній світ, сприяє покращенню або збереженню її здоров'я, позитивно впливає на фізичний, емоційний, інтелектуальний, соціальний, естетичний і духовний стан, а також допомагає опанувати певними знаннями, уміннями та навичками у школі.

Упровадження інклюзивного навчання в заклади загальної середньої освіти полягає у наданні психолого-педагогічного супроводу дитині з особливими освітніми потребами і створенні рівних можливостей для всіх дітей.

Діагностування таких дітей допомагає визначити особливості їх сфер розвитку та індивідуальні перспективи кожної дитини, що є підґрунтям для створення Індивідуальної програми розвитку та визначення змісту освітнього матеріалу, об'єму і способів його засвоєння, адаптації чи модифікації.

Для розвитку талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь таких дітей вчителю та його асистенту необхідно знати й враховувати їх вікові та індивідуальні психофізичні особливості й потреби. Діти з порушенням мовленнєвого розвитку, слуху, зору, інтелекту, опорно-рухового апарату, з гіперактивністю та розладами аутичного спектру мають певні труднощі в процесі навчання. Наразі для подолання цих труднощів застосування арт-терапевтичних технологій є найбільш доцільним.

У засвоєнні мовлення велику роль відіграють імітаційні можливості, що в дітей з особливими освітніми потребами часто є недостатньо сформованими та розвиненими. Таким дітям складно повторювати або імітувати звуки, наслідуючи вчителя. Необхідні такі методи впливу на дитину, що сприяють поліпшенню цих процесів. *Наприклад, у процесі навчальної діяльності налаштувати дитину на говоріння можна використовуючи елементи музикотерапії. З метою зняти напруження та емоційно налаштувати дитину прослухати твір класичної музики, який дитина сприймає позитивно (В. Моцарт, Соната для фортепіано, II частина, фа мажор Adagio). Також у нагоді стане пасивний метод стимуляції мовлення, в основі якого лежить слухання певних музичних творів, що у специфічний спосіб стимулюють мовленнєву активність дитини (В. Моцарт, Рондо «Турецький марш»; українські народні пісні «Вийди, вийди, сонечко» (обр. Л. Ревуцького), «Зайчику, зайчику», «Мак» (обр. Я. Степового), «Комарик» тощо).*

Прогресивні зміни в галузі реабілітації дітей з порушенням слуху сприяють впровадженню у практику арт-терапевтичних технологій поміж яких різні види мистецтва розглядаються як спосіб часткового відновлення чи поліпшення усного мовлення, уваги, пізнавальної діяльності тощо. Корекційно-розвиткова робота з формування вимови, максимального розвитку слухо-

зорового сприймання, активної художньої та музично-ритмічної діяльності проводиться з опорою на провідні канали сприймання (зір, дотик) та збережений слух. Учителі та асистенти учителів акцентують увагу на таких арт-терапевтичних практиках як ізотерапія, пісочна терапія, казкотерапія, музикотерапія. *Наприклад, створення букв на піску під час вивчення алфавіту, вивчення пісні за допомогою програми карооке, перегляд мультфільму з субтитрами тощо.*

Потрапляючи у заклад загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням, діти з порушенням зору потребують особливої уваги з боку команди супроводу. Особливості сприймання та засвоєння ними творів мистецтва свідчать, що важливою умовою успішної корекційно-розвиткової роботи є організація цілеспрямованого вибіркового сприймання змісту і форми художнього чи музичного образу. Існують певні труднощі у процесі навчання цих дітей, зокрема знижена пізнавальна активність, недосконалість сприймання, невпевненість, несамотійність до зниження темпу роботи, обмеження їхніх уявлень тощо. Виникає потреба цілеспрямовано використовувати спеціальні матеріали, адаптовані для навчання такої дитини. *Існує безліч видів і прийомів рельєфного малювання, що учитель або асистент може використовувати під час уроку. Проте не менш важливими для таких дітей мають інші види арт-терапії: ігрова, музична, казкотерапія тощо.*

Особливості сприймання творів мистецтва у дітей з низькою пізнавальною активністю своєрідні й обумовлені складністю патології розвитку. У зв'язку зі зниженим рівнем функціонування вищих психічних функцій цим дітям властиві значні недоліки сприймання, розуміння та засвоєння творів мистецтва: інактивність, вузькість, фрагментарність, уповільненість сприймання, роз'єднаність слова та образу, порушення відчуття звуків, кольорів, недиференційованість сприймання окремих виразних рухів, мімічних відтінків тощо. *Систематичне заохочення, похвала, мотивація до навчання засобами широкого спектру наочності під час сприймання ними художніх і музичних творів. Надання необхідної підтримки, стимулювання активного*

мовлення, взаємодія на основі збагачення емоційного досвіду, розширення засобів комунікації і супроводу ігрової діяльності, залучення дітей до міжособистісних взаємин у дитячому колективі у процесі арт-терапії позитивно впливає на мовлення цих дітей, їх пізнавальну активність, моторику, розвиток емоційно-вольової сфери.

У дітей із особливостями розвитку моторики емоційно-образне сприймання та засвоєння творів мистецтва відбувається в умовах обмеженості інформування. У більшості таких дітей потенційно збережені функції для розвитку вищих форм мислення, проте астенічні прояви, низький запас знань як наслідок соціальної депривації приховують їхні пізнавальні можливості. Порушення м'язового тону, патологічні рефлексії, несформованість рівноваги та координації, недорозвиненість дрібної моторики призводить до відсутності самостійності, концентрації, тривалого напруження, слабкості уваги, афективних порушень та інфантилізму у даній категорії дітей в цілому. Стає зрозумілим, що страждає їхня пізнавальна сфера, психічні процеси, емоційно-вольова та особистісна сфера. Важливою умовою їхнього успішного розвитку є організація цілеспрямованого вибіркового сприймання змісту і форми музичної мови та художнього образу. Діти потребують створення таких умов у процесі навчальної діяльності, що дають змогу опановувати знання та уміння з опорою на збережені функції дитини. *Наприклад, впровадити елементи арт-терапії в урочну діяльність: ліпити літери, складати з них слова, малювати літери на піску або на аркуші паперу за допомогою різних технік.*

Діти, що характеризуються неуважністю, гіперактивністю та імпульсивністю, і яким важко зосередитися, спокійно сидіти, гратися, слухати, доводити справу до завершення тощо уникають тривалої розумової напруги. Використання музично-рухової терапії допомагає одним дітям впоратися з незграбністю, іншим – задовільнити свою надзвичайну активність. З одного боку, важливо створювати такі умови, що розвиватимуть їхню спритність, моторність, працездатність, а з іншого, навчати дитину мріяти під час сприймання творів мистецтва і заспокоюватися.

Мистецтво комплексно впливає на моторну, емоційну і пізнавальну сферу дітей, які мають сенсорні порушення, що виявляються у взаємодії із навколишнім середовищем, у емоційних та поведінкових проявах. Проблеми мовленнєвого розвитку, підвищена чутливість, вразливість під час контакту з оточуючими в освітньому середовищі з метою комунікації спричиняє потребу у постійній підтримці вчителя та його асистента. Враховуючи корекційно-розвитковий потенціал арт-терапії, дитина може по-різному долучатися до творчої діяльності. *Наприклад, слухати спів інших і підмузукувати замість повноцінного вивчення твору, відтворювати елементи художнього образу на папері, виконувати частково ігрову вправу. Головне – це постійна взаємодія з навколишнім світом.*

З огляду на все вищезгадане, педагогам пропонується застосовувати арт-терапевтичні технології у роботі з молодшими школярами, тому що практично кожна дитина в таких умовах може виявити свої таланти, отримати підтримку, налагодити контакт з іншими, реалізувати творчий потенціал. Зрозуміло, що все це вимагає від вчителя та асистента урізноманітнювати методи і прийоми роботи.

Література

1. Коваль Л.В., Компанець Н.М., Лапін А.В., Квітка Н.О., Луценко І.В. Особлива дитина в інклюзивному дошкільному навчальному закладі Коваль Л.В., Компанець Н.М., Квітка Н.О., Лапін А.В., Луценко І.В.– К.: 2018.- 367с. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/711769/>.